

بررسی رابطه بین سازوکار حاکمیت شرکتی و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابداری

غلامحسین مهدوی*، سمیه حسینی نیا**

چکیده

گزارشگری مالی با تأخیر و دیر هنگام، در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و مالی ارزش قابل توجهی ندارد. سرمایه‌گذاران در هنگام تصمیم‌گیری‌های مالی، به اطلاعات جدیدتر، انکای بیشتری می‌کنند. در حال حاضر، به‌موقع بودن اطلاعات حسابداری به مسئله‌ای مهم در نتیجه تغییرات فوق‌العاده در فن‌آوری و شیوه‌های کسب و کار در سراسر جهان، از جمله شیوه‌های حاکمیت شرکتی تبدیل شده است. در این مقاله، رابطه بین چهار معیار سازوکارهای حاکمیت شرکتی شامل اندازه هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره، دوگانگی نقش مدیرعامل و تمرکز مالکیت بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی می‌شود. نمونه پژوهش شامل ۵۱۲ سال-شرکت بورسی در بازه زمانی ۱۳۹۱ - ۱۳۸۴ و روش مورد استفاده برای آزمون فرضیه‌ها رگرسیون داده‌های ترکیبی است. نتایج پژوهش بیانگر این است که بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تمرکز مالکیت با تأخیر در ارائه گزارش حسابداری رابطه منفی و معنادار آماری وجود دارد. به این معنی که، تفکیک نقش رئیس هیئت‌مدیره و مدیرعامل باعث بهبود کیفیت گزارشگری مالی و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابداری می‌شود و شرکت‌های دارای تمرکز مالکیت بیشتر، گزارش حسابداری خود را با تأخیر کم‌تری ارائه می‌کنند. نتایج پژوهش، هم‌چنین، نشان می‌دهد که بین اندازه هیئت‌مدیره و استقلال هیئت‌مدیره با تأخیر در ارائه گزارش حسابداری، رابطه معنادار آماری وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: حاکمیت شرکتی، به‌موقع بودن، تأخیر در ارائه گزارش حسابداری.

مقدمه

به موقع بودن هم مربوط بودن و هم صادقانه بودن^۱ اطلاعات را شامل می‌شود. تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی می‌تواند به موقع بودن انتشار اطلاعات حسابداری را تحت تأثیر قرار دهد (وکو^۲ و کولار^۳، ۲۰۱۴). از نظر جاگی^۴ و تسوی^۵ (۱۹۹۹)، افشای به موقع اطلاعات صورت‌های مالی حسابرسی شده نقش مهمی در کاهش توزیع نامتقارن اطلاعات مالی دارد. به موقع بودن گزارش‌های حسابرسی شده تحت تأثیر چندین عامل است و درک این عوامل می‌تواند به بهبود فرآیند برنامه‌ریزی حسابرسی و افزایش اثربخشی کار حسابرسی کمک کند (جاگی و تسوی، ۱۹۹۹).

اطلاعات حسابداری قدیمی، در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و مالی ارزش ندارد (اوسوآنساه^۶، ۲۰۰۰). به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاران در هنگام تصمیم‌گیری‌های مالی، به اطلاعات جدیدتر، اتکای بیشتری دارند؛ زیرا معتقدند که اطلاعات گذشته و کهنه، تأثیر خود را بر قیمت سهام گذاشته پس این‌گونه اطلاعات منجر به کسب سود نخواهد شد. بنابراین، دستیابی سریع‌تر به اطلاعات حسابداری، در تصمیم‌گیری بهینه اثر مثبت دارد و امکان کسب سود را افزایش می‌دهد. از این رو، تأکید بازارهای سرمایه بر انتشار اطلاعات در زمان مناسب و به طور یکسان است تا کلیه استفاده‌کنندگان این اطلاعات، دسترسی یکسان و هم‌زمان بر آن داشته باشند (اعتمادی و یارمحمدی، ۱۳۸۲).

امروزه، به موقع بودن اطلاعات حسابداری به مسئله‌ای مهم در نتیجه‌ی تغییرات فوق‌العاده در فن‌آوری و شیوه‌های کسب و کار در سراسر جهان، از جمله شیوه‌های اعمال حاکمیت شرکتی تبدیل شده است (افیفی^۷، ۲۰۰۹). بنابراین، پرسش مطرح در این پژوهش این است که آیا تقویت سازوکارهای حاکمیت شرکتی، منجر به بهبود مدت زمان ارائه گزارش حسابرسی و در نتیجه کاهش تأخیر در ارائه آن می‌شود؟

مبانی نظری حاکمیت شرکتی

طبق نظریه نمایندگی، زمانی که مدیر مالک صد درصد سهام شرکت نباشد، بین سهامداران و مدیران تضاد منافع وجود خواهد داشت و این وضعیت منجر به مشکلات نمایندگی زیادی، همانند تصمیم‌های سرمایه‌گذاری غیربهینه، عدم تقارن اطلاعاتی و تأمین

مالی از طریق خرید^۸ می‌شود (جنسن^۹ و مک‌لینگ^{۱۰}، ۱۹۷۶). جدایی بین مدیران و مالکان می‌تواند منجر به رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریتی و مشکلات نمایندگی شدید در شرکت شود (فاما^{۱۱} و جنسن، ۱۹۸۳). در نتیجه، باید توافقی‌های قراردادی^{۱۲} بین مالک (کارفرما) و مدیر (نماینده) برای اطمینان از همسویی منافع مدیریت و منافع مالک (شامل نظارت برون سازمانی^{۱۳} که به وسیله حساب‌رسان مستقل انجام می‌شود) تنظیم شود. حساب‌رس بررسی مستقلی از کار نمایندگان و اطلاعات ارائه‌شده به وسیله آنان انجام می‌دهد و بنابراین، نقش اساسی در تقویت اعتباردهی در گزارشگری مالی ایفا می‌کند و در نهایت منجر به کاهش هزینه نمایندگی می‌شود (ایم‌هوف^{۱۴}، ۲۰۰۳). بنابراین، یکی از راه‌های حل مشکلات نمایندگی، داشتن رویه‌های مناسب برای حاکمیت شرکتی است که کاهش تأخیر در گزارشگری یکی از اجزای این رویه‌های مناسب است (مک‌گی^{۱۵} و یان^{۱۶}، ۲۰۰۹) و هدف این رویه‌ها کاهش مشکلات نمایندگی است (هو^{۱۷} و وانگ^{۱۸}، ۲۰۰۱).

حاکمیت شرکتی مجموعه سازوکارهای هدایت و کنترل شرکت‌ها شامل دستورالعمل‌ها، ساختارها، فرآیندها و هنجارهای فرهنگی است و شرکت‌ها با رعایت آن‌ها به هدف‌های شفافیت در فرآیندهای کاری، پاسخگویی در مقابل ذی‌نفعان و رعایت حقوق آنان دست خواهند یافت (احمدپور و همکاران، ۱۳۸۹). برای اندازه‌گیری حاکمیت شرکتی معیارهای متفاوتی جمله: استقلال هیئت‌مدیره، اندازه هیئت‌مدیره، دوگانگی نقش مدیرعامل و تمرکز مالکیت وجود دارد از که در ادامه به تشریح هر یک از این معیارها پرداخته شده است.

استقلال هیئت‌مدیره و تأخیر حسابرسی

فاما و جنسن (۱۹۸۳) بیان کردند که هر چه استقلال هیئت‌مدیره بیشتر باشد نظارت بر فرصت‌طلبانه مدیریت مؤثرتر خواهد بود. رفتار فرصت‌طلبانه مدیر باید به وسیله مدیران غیراجرایی تحت نظارت و کنترل قرار گیرد. وجود چنین مدیرانی می‌تواند کیفیت تصمیم‌ها و مشاوره‌های مدیران را تحت تأثیر قرار داده، مسیری راهبردی فراهم آورد و عملکرد شرکت را بهبود ببخشد؛ بنابراین، می‌توان اطمینان کسب کرد که مدیریت در مسیر پاسخ‌گویی حرکت می‌کند و به بهترین وجه منافع سهامداران را به عنوان ذی‌نفعان در نظر می‌گیرد (حساس‌یگانه و همکاران، ۱۳۸۷).

نتایج مطالعات پیشین (اسیلوان^{۱۹}، ۲۰۰۰؛ و صالح و همکاران^{۲۰}، ۲۰۰۶) نشان داد که درصد استقلال هیئت‌مدیره تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت حسابرسی دارد. هر چه درصد استقلال اعضای هیئت‌مدیره بیشتر باشد نظارت بر رفتار مدیران مؤثرتر است و در نتیجه، موجب بهبود ریسک ذاتی شده و زمان تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی را کاهش می‌دهد (افی، ۲۰۰۹). به نظر کوهن و همکاران^{۲۱} (۲۰۰۲) در شرکت‌هایی که ساختار شرکتی آن‌ها دارای نظارت قوی است انجام حسابرسی مؤثر منجر به کاهش انجام آزمون جزئیات و افزایش اطمینان از درستی^{۲۲} صورت‌های مالی می‌شود.

اندازه هیئت‌مدیره و تأخیر حسابرسی

اندازه هیئت‌مدیره (تعداد اعضا)، یکی دیگر از سازوکارهای حاکمیت شرکتی و عنصری با اهمیت در ویژگی‌های هیئت‌مدیره است که در پژوهش‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. اغلب پژوهشگران دریافته‌اند که اندازه هیئت‌مدیره از دو راه نیاز بیشتر شرکت به ایجاد و برقراری ارتباط با محیط بیرون شرکت و مسئولیت اجرایی بیشتر برای هیئت‌مدیره در شرکت‌ها موجب بهبود عملکرد شرکت می‌شود (مقدم و مؤمنی یانصری، ۱۳۹۱).

تعیین تعداد بهینه اعضای هیئت‌مدیره در ادبیات حاکمیت شرکتی بحثی چالش‌برانگیز است (لاوال^{۲۳}، ۲۰۱۲). تعداد بهینه اعضای هیئت‌مدیره باید طوری تعیین شود تا از وجود اعضای کافی برای پاسخ‌گویی و انجام وظایف مختلف اطمینان حاصل شود (حساس‌یگانه و همکاران، ۱۳۸۷). جنسن (۱۹۹۳)، اندازه بهینه هیئت‌مدیره را هفت یا هشت نفر اعلام کرد. از آنجا که هیئت‌مدیره می‌تواند بر روابط شرکت با حسابرسان تأثیر بگذارد، این توانایی بر مدت زمان تکمیل کار حسابرسی و به‌موقع بودن انجام آن نیز تأثیر دارد (وو و همکاران^{۲۴}، ۲۰۰۸).

در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران، تعداد و ترکیب اعضای هیئت‌مدیره باید به گونه‌ای باشد که تحلیل و بررسی وجوه مختلف موضوع شرکت را برای تصمیم‌گیری منطقی امکان‌پذیر سازد. باید در شرکت‌های بزرگ تعداد اعضای هیئت‌مدیره حداقل هفت نفر باشد (آیین‌نامه نظام راهبری شرکتی، ۱۳۸۶).

دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر حسابرسی

در شرایطی که مدیرعامل رئیس هیئت مدیره نیز باشد به آن دوگانگی وظیفه مدیرعامل می‌گویند و در این حالت مدیرعامل به طور بالقوه اختیارات بیشتری دارد (آقایی و چالاکی، ۱۳۸۸). بنابراین، زمانی که مدیرعامل شرکت در جایگاه رئیس هیئت مدیره نیز قرار می‌گیرد، دلالت بر تمرکز قدرت تصمیم‌گیری دارد و مانع استقلال هیئت مدیره و کاهش توانایی هیئت مدیره برای انجام نقش نظارتی آن است (محمدنور و همکاران^{۲۵}، ۲۰۱۰). افزون بر این، ساختار دوگانه به مدیرعامل اجازه می‌دهد تا اطلاعات در دسترس سایر اعضای هیئت مدیره را به طور مؤثری کنترل کند و در نتیجه ممکن است از نظارت مؤثر جلوگیری به عمل آورد. پیل^{۲۶} و کلاتورسی^{۲۷} (۲۰۰۱) معتقدند که ممکن است حساب‌رسان، خطر شکست حسابرسی بیشتری را در شرکت‌هایی ملاحظه کنند که نقش رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل یکی باشد. در نتیجه، دامنه مخفی کردن یا تحریف حقایق و حتی ارتکاب به تقلب در این شرایط بیشتر است. این موضوع بر کار حساب‌رسان در تخمین خطر کنترل و خطر حسابرسی، ساعات حسابرسی و ماهیت آزمون‌ها تأثیر می‌گذارد.

تمرکز مالکیت و تأخیر حسابرسی

از نظر ابراهیمی کردلر و اعرابی (۱۳۸۹) تمرکز مالکیت عبارت است از: درصد سهام عادی که به وسیله کلیه مدیران و اعضای هیئت مدیره نگهداری می‌شود. سهامداران عمده می‌توانند تأثیر زیادی بر رفتار مدیریت در جهت علائق خود بگذارند (لاپارتا و همکاران^{۲۸}، ۲۰۰۲). جدایی مدیریت از مالکیت، تنها دلیل ایجاد مسئله نمایندگی و هزینه‌های آن بین سهامداران و مدیران نیست بلکه پراکندگی مالکیت در بین تعداد زیادی سهامدار کوچک نیز می‌تواند دلیلی بر آن باشد. تمرکز مالکیت یکی از عوامل مربوط به خطر تجاری نیز است (آرنز و همکاران^{۲۹}، ۲۰۱۳). بامبر و همکاران^{۳۰} (۱۹۹۳) معتقدند که خطر تجاری حساب‌رسان، خطر قابل قبول حسابرسی و در نتیجه میزان کار حسابرسی مورد نیاز را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عبدالسلام^{۳۱} و استریت^{۳۲} (۲۰۰۷) انتظار دارند که شرکت‌های با تمرکز مالکیت بیشتر، اطلاعات را به موقع‌تر ارائه کنند. این ویژگی می‌تواند منجر به کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شود.

تأخیر حسابرسی

تأخیر حسابرسی به معنای اختلاف زمانی میان تاریخ پایان سال مالی و تاریخ انتشار صورت‌های مالی سالانه حسابرسی شده به وسیله شرکت‌ها است (مهدوی و جمالیان‌پور، ۱۳۸۹). به موقع بودن با عکس‌العمل بازار و اطلاعات منتشر شده رابطه دارد (اشتون^{۳۳} و همکاران، ۱۹۸۷). به موقع بودن به عنوان کیفیتی تعریف شده است که: ۱. کیفیت مورد نظر در زمان مناسب در دسترس باشد؛ یا ۲. کیفیت مورد نظر به هنگام^{۳۴} باشد (جرجوری^{۳۵} و وان‌هورن^{۳۶}، ۱۹۶۳). طبق گفته لی و نتیس و همکاران^{۳۷} (۲۰۰۵)، به موقع بودن گزارش حسابرس ویژگی مهمی در بازارهای نوظهور^{۳۸} است؛ زیرا، سرمایه‌گذاران برای استفاده از اطلاعات منبع قابل اتکایی غیر از صورت‌های مالی حسابرسی شده، ندارند. بنابراین، گزارشگری به موقع موجب بهبود تصمیم‌گیری و کاهش عدم تقارن اطلاعاتی در بازار سرمایه می‌شود (اوسوآسناه و لی وینتس، ۲۰۰۶). افزون بر این، به موقع بودن حسابرسی معمولاً با اثربخشی حسابرسی همراه است که تمرکز آن بر میزان صلاحیت حسابرسان در انجام وظیفه برای ارائه اظهارنظری است که نشان‌دهنده تصویری صحیح از عملیات شرکت است.

پیشینه

نتایج پژوهش العجمی^{۳۹} (۲۰۰۸) نشان داد که بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. عزت^{۴۰} و الماصری^{۴۱} (۲۰۰۸) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بین استقلال و اندازه هیئت‌مدیره با به موقع بودن گزارشگری اینترنتی رابطه معناداری وجود دارد. ایفی^{۴۲} (۲۰۰۹)، در پژوهشی به بررسی تأثیر برخی ارکان حاکمیت شرکتی بر تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد که بین استقلال هیئت‌مدیره، دوگانگی نقش مدیرعامل و وجود کمیته حسابرسی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد، اما بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد.

نتایج پژوهش محمدنور و همکاران (۲۰۱۰) نشان داد که هر چه تعداد اعضای کمیته حسابرسی بیشتر باشد تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی کوتاه‌تر می‌شود، اما بین استقلال کمیته حسابرسی و تخصص کمیته حسابرسی با به موقع بودن گزارش حسابرس رابطه‌ای مشاهده نشد.

نتیجه پژوهش آی‌بادین و همکاران^{۴۲} (۲۰۱۲) نشان داد که بین استقلال و اندازه هیئت مدیره با گزارشگری مالی به موقع رابطه معناداری وجود ندارد.

یاکوب^{۴۳} و چی‌احمد^{۴۴} (۲۰۱۲) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بین استقلال هیئت مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنادار وجود دارد اما بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار مشاهده نشد.

بمبی و همکاران^{۴۵} (۲۰۱۳) به بررسی رابطه بین برخی سازوکارهای حاکمیت شرکتی و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که بین تعداد اعضای کمیته حسابرسی و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد اما بین مالکان نهادی و استقلال هیئت مدیره رابطه معنادار وجود ندارد.

مونا^{۴۶} و آنیس^{۴۷} (۲۰۱۳) در پژوهشی به شناسایی دلایل مؤثر بر تأخیر در گزارشگری مالی پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که متغیر مالکان نهادی با تأخیر در گزارشگری مالی و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری دارد. هم‌چنین، نتایج بیانگر این بود که شرکت‌های با تمرکز مالکیت بیشتر با تأخیر در گزارشگری مالی و حسابرسی بیشتری همراه هستند. افزون بر این، نتایج پژوهش مونا و آنیس نشان داد که بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در گزارشگری مالی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد اما بین اندازه هیئت مدیره و استقلال هیئت مدیره با تأخیر در گزارشگری مالی و حسابرسی رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه‌ها

برای بررسی موضوع پژوهش، با توجه به سؤال‌های پژوهش و مبانی نظری بیان شده، چهار فرضیه به شرح زیر طراحی شد:

فرضیه اول: بین اندازه هیئت مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین استقلال هیئت مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

روش

این پژوهش کاربردی است. طرح پژوهش آن از نوع شبه‌تجربی و با استفاده از رویکرد پس‌رویدادی (از طریق اطلاعات گذشته) است. از روش پس‌رویدادی زمانی استفاده می‌شود که پژوهشگر پس از وقوع رویدادها به بررسی موضوع می‌پردازد، افزون بر این، امکان دستکاری متغیرهای مستقل وجود ندارد (نمازی، ۱۳۸۹). در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز، از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. داده‌های میدانی مورد نیاز شرکت‌های منتخب با مراجعه به صورت‌های مالی، یادداشت‌های توضیحی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران موجود در سامانه مدیریت پژوهش سازمان بورس اوراق بهادار تهران و ره‌آورد نوین نسخه ۳ گردآوری می‌شود. در نهایت، به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از نرم‌افزار EViews، نسخه ۷ استفاده شده است.

مدل‌ها

مدلهای کلی پژوهش برای آزمون فرضیه‌ها به صورت زیر است:

(۱)

$$ARL = \alpha_0 + \alpha_1 Bsize + \alpha_2 Bindep + \alpha_3 CEO + \alpha_4 Ownercon + \alpha_5 Size + \alpha_6 Lev + \alpha_7 Profit + \varepsilon$$

برای آزمون فرضیه اول از مدل رگرسیونی زیر استفاده می‌شود:

$$ARL = \alpha_0 + \alpha_1 Bsize + \alpha_2 Size + \alpha_3 Lev + \alpha_4 Profit + \varepsilon \quad (۲)$$

برای آزمون فرضیه دوم از مدل رگرسیونی زیر استفاده می‌شود:

$$ARL = \alpha_0 + \alpha_1 Bindep + \alpha_2 Size + \alpha_3 Lev + \alpha_4 Profit + \varepsilon \quad (۳)$$

برای آزمون فرضیه سوم از مدل رگرسیونی زیر استفاده می‌شود:

$$ARL = \alpha_0 + \alpha_1 CEO + \alpha_2 Size + \alpha_3 Lev + \alpha_4 Profit + \varepsilon \quad (۴)$$

برای آزمون فرضیه چهارم از مدل رگرسیونی زیر استفاده می‌شود:

$$ARL = \alpha_0 + \alpha_1 Ownercon + \alpha_2 Size + \alpha_3 Lev + \alpha_4 Profit + \varepsilon \quad (۵)$$

Bsize: اندازه هیئت‌مدیره، Bindep: استقلال هیئت‌مدیره، CEO: دوگانگی نقش

مدیرعامل، Ownercon: تمرکز مالکیت، ARL: تأخیر در گزارش حسابرس، Size: اندازه شرکت، Lev: اهرم مالی، Profit: سودآوری، α_0 : مقدار ثابت، α_1 ، α_2 ، α_3 و α_4 : ضرائب متغیرها، ε : خطای الگو.

متغیرها متغیرهای مستقل

اندازه هیئت مدیره: در این پژوهش اندازه هیئت مدیره مطابق با پژوهش آی بادین و همکاران (۲۰۱۲)، مونا و آنیس (۲۰۱۳)، خواجهی و منفردمهاریلویی (۱۳۹۰) و مقدم و مؤمنی یانسری (۱۳۹۱) برابر با تعداد اعضای هیئت مدیره در نظر گرفته شده است.

استقلال هیئت مدیره: در این پژوهش استقلال هیئت مدیره برابر است با نسبت تعداد مدیران غیر موظف عضو هیئت مدیره به کل اعضای هیئت مدیره. در پژوهش های آپادور ۴۸ و نور ۴۹ (۲۰۱۳)، بمبی و همکاران (۲۰۱۳)، خواجهی و منفردمهاریلویی (۱۳۹۰) و مقدم و مؤمنی یانسری (۱۳۹۱) از این متغیر استفاده شده است.

دوگانگی نقش مدیرعامل: در این پژوهش دوگانگی نقش مدیرعامل به این شرح مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد که برای دوگانگی نقش مدیرعامل، از یک متغیر مجازی استفاده می شود؛ در صورتی که مدیرعامل رئیس هیئت مدیره نیز باشد عدد یک را اختیار می کند در غیر این صورت عدد صفر را اختیار می کند. این شیوه محاسبه مطابق با پژوهش شکری^{۵۰} و اسلام^{۵۱} (۲۰۱۲)، مونا و آنیس (۲۰۱۳)، خواجهی و منفردمهاریلویی (۱۳۹۰) و مقدم و مؤمنی یانسری (۱۳۹۱) است.

تمرکز مالکیت: تمرکز مالکیت از طریق محاسبه مجموع سهام عادی نگهداری شده به وسیله سهامداران عمده (بیش از ۵ درصد)، به دست می آید. العجمی (۲۰۰۸)، آپادور و نور (۲۰۱۳)، مونا و آنیس (۲۰۱۳) و احمدپور و همکاران (۱۳۸۹) برای محاسبه تمرکز مالکیت از این روش در پژوهش خود استفاده کرده اند.

متغیر وابسته

تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی: همانند پژوهش عابیدین^{۵۲} و احمدزالکی^{۵۳} (۲۰۱۲)، مهدوی و مظفریان پور (۱۳۸۹) و علوی طبری و عارف منش (۱۳۹۲) برای محاسبه تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی از تفاضل میان تاریخ پایان سال مالی و تاریخ گزارش حسابرس استفاده می شود.

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت: انتظار می‌رود شرکت‌های بزرگ‌تر خدمات حسابرسی با کیفیت‌تری را دریافت کنند. به دلیل پیچیده بودن گزارش‌های مالی این نوع شرکت‌ها، معمولاً ارائه خدمات حسابرسی به آن‌ها نیاز به زمان بیشتری دارد (الخطیب^{۵۴} و مارجی^{۵۵}، ۲۰۱۲). برای سنجش اندازه شرکت از معیارهای متفاوتی از قبیل ارزش بازار، فروش و مجموع دارایی‌های شرکت استفاده می‌شود. در این پژوهش همانند پژوهش تازیک^{۵۶} و محمد^{۵۷} (۲۰۱۴)، وکو و کولار (۲۰۱۴)، خواجوی و منفردمه‌ارلوئی (۱۳۹۰) و مقدم و مؤمنی‌انسری (۱۳۹۱) از لگاریتم طبیعی فروش شرکت به عنوان معیاری از اندازه شرکت استفاده می‌شود.

اهرم مالی: اهرم مالی معیاری برای اندازه‌گیری توانایی شرکت برای پرداخت تعهدات مالی خود در سررسید است. شرکت‌هایی که بدهی آن‌ها بیشتر است، زمان بیشتری برای حسابرسی نیاز دارند و انتظار می‌رود از خدمات حسابرسی بیشتری استفاده کنند. در این پژوهش مشابه پژوهش تازیک و محمد (۲۰۱۴)، وکو و کولار (۲۰۱۴)، حقیقت و علوی (۱۳۹۲) و علوی‌طبری و عارف‌منش (۱۳۹۲) برای محاسبه اهرم مالی از نسبت تقسیم بدهی‌ها به دارایی‌ها استفاده می‌شود.

سودآوری: سودآوری نسبتی مالی برای ارزیابی ظرفیت سودآوری شرکت است. فرآیند حسابرسی برای شرکت‌های سودآور نسبت به شرکت‌ها زیان‌ده وقت‌گیرتر است. به این دلیل که شرکت‌های سودآور از خدمات مؤسسات حسابرسی بزرگ‌تر استفاده می‌کنند (الخطیب و مارجی، ۲۰۱۲). در این پژوهش، مطابق پژوهش آپادور و نور (۲۰۱۳)، تازیک و محمد (۲۰۱۴)، عباس‌زاده و منظرزاده (۱۳۹۰) و مقدم و مؤمنی‌انسری (۱۳۹۱) از این نسبت (تقسیم سودخالص بر مجموع دارایی‌ها در پایان دوره) استفاده می‌شود.

جامعه و نمونه

جامعه آماری این پژوهش را کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره ۸ ساله از سال ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۱ تشکیل می‌دهد و هیچ‌گونه نمونه‌گیری انجام نمی‌شود. بنابراین، تجزیه و تحلیل روی کل اجزای جامعه است اما برای انتخاب شرکت‌های مورد مطالعه پیش‌فرض‌های زیر اعمال می‌شود: جز شرکت‌های

سرمایه گذاری، واسطه گری مالی، هلدینگ، بانک و لیزینگ نباشند، پایان سال مالی شرکت ۲۹ اسفند هر سال باشد، در دوره زمانی مورد نظر تغییر سال مالی نداشته باشند، در دوره بعد از سال ۱۳۸۶ حداکثر دوره تصدی حسابرس چهار سال باشد و اطلاعات مورد نیاز در دسترس باشند. با در نظر گرفتن محدودیت‌های بالا، سرانجام ۶۴ شرکت باقی ماند که به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته می‌شود.

یافته‌ها

جدول شماره ۱، آمار توصیفی شامل تعداد مشاهدات، میانگین، میانه، بیشینه، کمینه و انحراف معیار متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول مزبور، میانگین متغیر تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی برابر با ۷۷ روز است، این موضوع نشان می‌دهد گزارش حسابرسی شرکت‌های مورد بررسی با تأخیر ارائه می‌شود. هم‌چنین، این متغیر دارای میانه ۷۹ روز است. بیشینه و کمینه متغیر تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی به ترتیب، برابر با ۱۲۰ و ۲۲ روز است که نشان از متفاوت بودن سرعت ارائه گزارش حسابرس در بین شرکت‌های مورد بررسی دارد.

جدول ۱. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	تعداد	میانگین	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف معیار
تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی*	۵۱۲	۷۷/۲۱۴	۷۹	۱۲۰	۲۲	۲۴/۲۷۹
اندازه هیئت‌مدیره**	۵۱۲	۵/۰۲۹	۵	۶	۴	۰/۲۶۲
استقلال هیئت‌مدیره***	۵۱۲	۰/۶۳۲	۰/۶	۱	۰	۰/۱۹۳
تمرکز مالکیت***	۵۱۲	۰/۷۲۶	۰/۷۶۱	۰/۹۹۸	۰/۰۲۳۷	۰/۲۰۶
اندازه شرکت [†]	۵۱۲	۱۲/۶۱۳	۱۲/۷۳۵	۱۳/۹۹۶	۱۰/۰۰۱	۰/۸۲
اهرم مالی [†]	۵۱۲	۰/۶۸۲	۰/۶۷۵	۱/۹۴۱	۰/۰۹۶	۰/۱۹۹
سودآوری [†]	۵۱۲	۰/۱۰۷	۰/۰۸	۱/۲۳۷	-۰/۳۰۲	۰/۱۶۶
* بر حسب تعداد روز	*** بر حسب درصد					
** بر حسب تعداد نفرات	† بر حسب میلیون ریال					

پایایی (ایستایی) متغیرها

همان‌طور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد کلیه متغیرهای پژوهش پایا است.

جدول ۲. نتایج آزمون پایایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره	سطح معناداری
تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی	-۱۳/۶۸۳	۰/۰۰۰
اندازه هیئت‌مدیره	-۴/۲۱۳	۰/۰۰۰
استقلال هیئت‌مدیره	-۱۱/۵۴۶	۰/۰۰۰
دوگانگی نقش مدیرعامل	-۲/۵۷۸	۰/۰۰۵
تمرکز مالکیت	-۱۳۷/۷۹۶	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	-۳/۱۱۸	۰/۰۰۱
اهرم مالی	-۱/۹۶۹	۰/۰۲۵
سودآوری	-۲۰/۵۹۱	۰/۰۰۰

نتایج آزمون چاو، مندرج در جدول شماره ۳، نیز بیانگر استفاده از روش اثرات مشترک است. همچنین، نتایج آزمون هاسمن نشان‌دهنده لزوم استفاده از روش اثرات تصادفی است. با توجه به این که نتایج حاصل از آزمون چاو اثرات مشترک و آزمون هاسمن اثرات تصادفی را تأیید می‌کند، برای انتخاب از بین این دو روش، آزمون بروش پاگان اجرا شد. همچنین، نتایج این آزمون به شرح جدول شماره ۳ است که لزوم استفاده از روش اثرات تصادفی را تأیید می‌کند.

جدول ۳. نتایج آزمون‌های چاو، هاسمن و بروش پاگان

فرضیه	نتایج آزمون چاو		نتایج آزمون هاسمن		بروش پاگان	
	آماره	سطح معناداری	آماره	سطح معناداری	آماره	سطح معناداری
اول	۰/۷۱۲۱۴۳	۰/۶۶۱۸	۳/۸۳۱۴۶۲	۰/۴۲۹۳	۱۶/۰۷۱۶۹	۰/۰۰۰
دوم	۰/۷۰۶۴۷۱	۰/۶۶۶۶	۳/۵۳۱۲۸۸	۰/۴۶۵۶	۱۳/۶۵۵۷۹	۰/۰۰۰
سوم	۰/۶۰۰۹۴۶	۰/۷۵۵۳	۲/۶۰۸۴۵۳	۰/۶۲۵۳	۱۵/۴۵۴۵۶	۰/۰۰۰
چهارم	۰/۷۲۱۲۰۷	۰/۶۵۴۱	۴/۱۲۴۲۵۵	۰/۳۸۹۵	۱۶/۲۳۳۶۶	۰/۰۰۰

آزمون فرضیه اول

فرضیه اول پژوهش به این صورت: «بین اندازه هیئت‌مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد» بیان شد.

همان طور که ملاحظه می شود سطح معناداری مربوط به آماره F، بیانگر این است که رابطه رگرسیون در کل معنادار است.

جدول ۴. مقادیر مربوط به ضرائب معادله رگرسیون فرضیه اول

متغیر	ضریب	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۹۷/۲۱۶۹	۳/۴۵۱۴	۰/۰۰۰
اندازه هیئت مدیره	۲/۶۳۳۴	۰/۶۹۰۴	۰/۴۹
اندازه شرکت	-۲/۴۹۳۵	-۱/۸۵۶۴	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۳/۸۰۹۸	۰/۷۲	۰/۴۷۱
سودآوری	-۲۷/۱۵۹۲	-۴/۰۸۱۹	۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۰۵۷۰۷		ضریب تعیین: ۰/۰۶۴۹۶	
آماره F: ۱۳۷/۴۸۴۸		سطح معناداری آماره F: ۰/۰۰۰	
دوربین واتسون		۲/۱۸۰۸	
معناداری در سطح اطمینان ۵ درصد			

نتایج مندرج در جدول شماره ۵ نشان دهنده تأیید نشدن فرضیه پژوهش است. به این معنی که، اندازه هیئت مدیره با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری ندارد و در نتیجه، اندازه هیئت مدیره بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر ندارد. همچنین، بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و سودآوری با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد اما بین متغیر کنترلی اهرم مالی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده معیاری برای سنجش قدرت تبیین رابطه رگرسیون است که در رابطه با این فرضیه حدود ۶ درصد است. به این معنی که ۶ درصد تغییرات تأخیر گزارش حسابرسی مربوط به اندازه هیئت مدیره است. آماره دوربین واتسون دلالت بر نبود خود همبستگی بین متغیرها دارد و برابر با ۲/۱۸۰۸ است.

آزمون فرضیه دوم

فرضیه دوم پژوهش به این صورت: «بین استقلال هیئت مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد» بیان شد.

جدول ۵. مقادیر مربوط به ضرائب معادله رگرسیون فرضیه دوم

متغیر	ضریب	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱۰۹/۲۲۶	۵/۱۷۲۴	۰/۰۰۰
استقلال هیئت مدیره	۴/۶۹۰۵	۰/۷۰۴۵	۰/۴۸۲
اندازه شرکت	-۲/۳۹۰۷	-۱/۴۶۸۲	۰/۱۴۳
اهرم مالی	-۳/۲۱۳۲	-۰/۴۶۴۸	۰/۶۴۲
سودآوری	-۲۶/۳۴۴	-۲/۹۹۶۲	۰/۰۰۳
ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۰۳۲۸۹۱		ضریب تعیین: ۰/۰۴۳۷۲۷	
آماره F: ۱۱۱/۷۲۹۲		سطح معناداری آماره F: ۰/۰۰۰	
دوربین واتسون		۱/۹۱۵۳	
معناداری در سطح ۵ درصد			

همان طور که ملاحظه می‌شود سطح معناداری مربوط به آماره F، بیانگر این است که رابطه رگرسیون در کل معنادار است. نتایج مندرج در جدول مزبور نشان می‌دهد که با اطمینان ۹۵ درصد این فرضیه پژوهش تأیید نمی‌شود. به این معنی که، استقلال هیئت مدیره با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری ندارد و در نتیجه، استقلال هیئت مدیره بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر ندارد. همچنین، بین متغیر کنترلی سودآوری با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد اما بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و اهرم مالی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده مربوط به این فرضیه حدود ۳ درصد است. به این معنی که ۳ درصد تغییرات تأخیر گزارش حسابرسی مربوط به استقلال هیئت مدیره است. آماره دوربین واتسون برابر با ۱/۹۱۵۳ است.

آزمون فرضیه سوم

فرضیه سوم پژوهش به این صورت: «بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد» بیان شد.

جدول ۶. مقادیر مربوط به ضرائب معادله رگرسیون فرضیه سوم

متغیر	ضریب	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱۱۵/۰۵۳۸	۶/۹۶۰۳	۰/۰۰۰
دوگانگی نقش مدیرعامل	-۱۳/۴۲۱۵	-۳/۳۲۷۱	۰/۰۰۱
اندازه شرکت	-۲/۸۶۵۹	-۲/۱۷۰۴	۰/۰۳۱
اهرم مالی	۵/۶۹۱۱	۱/۰۵۶۷	۰/۲۹۱
سودآوری	-۲۶/۱۷۹۶	-۳/۹۷۳۵	۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۶۲۲۲		ضریب تعیین: ۰/۶۲۶۹	
آماره F: ۱۳۴/۳۹۶۶		سطح معناداری آماره F: ۰/۰۰۰	
دوربین واتسون		۲/۲۲	
معناداری در سطح ۵ درصد			

همانطور که ملاحظه می‌شود سطح معناداری مربوط به آماره F، بیانگر این است که رابطه رگرسیون در کل معنادار است. نتایج مندرج در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که با اطمینان ۹۵ درصد این فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. به این معنی که، دوگانگی نقش مدیرعامل با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنادار دارد و در نتیجه، دوگانگی نقش مدیرعامل بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر دارد. به این معنی که، تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی در شرکت‌هایی که دارای دوگانگی نقش مدیرعامل نیستند (یعنی رئیس هیئت‌مدیره و مدیرعامل یکی نیست) کمتر است و برعکس.

هم‌چنین، بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و سودآوری با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد اما بین متغیر کنترلی اهرم مالی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده این فرضیه حدود ۶۲ درصد است. به این معنی که ۶۲ درصد تغییرات تأخیر گزارش حسابرسی مربوط به دوگانگی نقش مدیرعامل است و آماره دوربین واتسون برابر با ۲/۲۲ است.

آزمون فرضیه چهارم

فرضیه چهارم پژوهش به این صورت: «بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد» بیان شد.

در فرضیه چهارم، رابطه بین متغیر مستقل تمرکز مالکیت و متغیر وابسته تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی به همراه متغیرهای کنترلی اندازه شرکت، اهرم مالی و سودآوری مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه چهارم در جدول شماره ۷ ارائه شده است. همان طور که ملاحظه می‌شود سطح معناداری مربوط به آماره F ، بیانگر این است که رابطه رگرسیون در کل معنادار است. نتایج مندرج در جدول مزبور نشان می‌دهد که با اطمینان ۹۵ درصد این فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. به این معنی که، تمرکز مالکیت با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنادار دارد و در نتیجه، تمرکز مالکیت بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر دارد. به این معنی که، تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی در شرکت‌هایی که دارای مالکیت متمرکزتر هستند کم‌تر است و برعکس.

جدول ۷. مقادیر مربوط به ضرائب معادله رگرسیون فرضیه چهارم

متغیر	ضریب	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱۲۷/۲۳۷۹	۷/۸۹۰۵	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۲۶/۰۷۳۷	-۵/۶۲۲۱	*۰/۰۰۰
اندازه شرکت	-۲/۳۱۸	-۱/۸۱۵۶	**۰/۰۷
اهرم مالی	۲/۴۶۹۶	۰/۴۸۲۲	۰/۶۳
سودآوری	-۲۴/۲۷۷۹	-۳/۷۷۳۱	*۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۶۱۶۶		ضریب تعیین: ۰/۶۲۱۱	
آماره F : ۱۳۷/۶۷۹۱		سطح معناداری آماره F : ۰/۰۰۰	
دوربین واتسون		۲/۱۷۵۸	
* معناداری در سطح اطمینان ۵ درصد			
** معناداری در سطح اطمینان ۱۰ درصد			

هم‌چنین، بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و سودآوری با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، رابطه منفی و معناداری وجود دارد اما بین متغیر کنترلی اهرم مالی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده برای این

بررسی رابطه بین سازوکار حاکمیت شرکتی و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی ۹۱

فرضیه حدود ۶۲ درصد است. به این معنی که ۶۲ درصد تغییرات تأخیر گزارش حسابرسی مربوط به تمرکز مالکیت است و آماره دوربین واتسون را با ۲/۱۷۵۸ است.

آزمون رگرسیون چندمتغیره حاکمیت شرکتی

نتایج حاصل از آزمون رگرسیون چندمتغیره حاکمیت شرکتی بیانگر معنادار بودن رابطه رگرسیون در کل است. نتایج مندرج در جدول شماره ۸ نشان می‌دهد بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تمرکز مالکیت با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار و منفی وجود دارد اما بین اندازه هیئت‌مدیره و استقلال هیئت‌مدیره با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه وجود ندارد. به عبارتی در شرکت‌هایی که نقش مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره جدا باشند و دارای مالکیت متمرکزتر باشند، تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی کوتاه‌تر است.

جدول ۸. مقادیر مربوط به ضرائب معادله رگرسیون چندمتغیره مربوط به حاکمیت شرکتی

متغیر	ضریب	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۹۸/۴۹۱۸	۲/۸۵	۰/۰۰۰
اندازه هیئت‌مدیره	۵/۲۰۱۳	۱/۰۷۸۸	۰/۲۸
استقلال هیئت‌مدیره	۴/۱۰۳۸	۰/۶۳۲۷	۰/۵۲
دوگانگی نقش مدیرعامل	-۱۵/۲۱۲۹	-۳/۶۱۳۳	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۲۳/۶۷۳۹	-۳/۸۴۴۶	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	-۲/۲۴۷۴	-۱/۳۹۰۲	۰/۱۶
اهرم مالی	-۰/۶۴۶۹	-۰/۰۹۴۶	۰/۹
سودآوری	-۲۳/۶۲۹۷	-۲/۷۶۷۹	۰/۰۰۵
ضریب تعیین تعدیل شده: ۰/۶۵۷۹۴۲		ضریب تعیین: ۰/۶۶۸۰۷۷	
آماره F: ۶۵/۹۱۷۴		سطح معناداری آماره F: ۰/۰۰۰	
دوربین واتسون		۱/۹۰۴	
معناداری در سطح اطمینان ۵ درصد			

هم‌چنین، بین متغیر کنترلی سودآوری با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، رابطه منفی و معناداری وجود دارد اما بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و اهرم مالی با تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از آزمون آماری فرضیه اول منطبق با نتیجه پژوهش‌های آی‌بادین و همکاران (۲۰۱۲) و مونا و آنیس (۲۰۱۳) و مغایر با نتیجه پژوهش عزت و المصاری (۲۰۰۸) است، نتیجه بیانگر این است که بین اندازه هیئت‌مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. طبق پژوهش عزت و المصاری (۲۰۰۸)، یکی از دلایل احتمالی نبود رابطه معنادار بین اندازه هیئت‌مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی می‌تواند متفاوت بودن تعداد مجاز اعضای هیئت‌مدیره در کشورهای مختلف باشد. نتایج حاصل از آزمون آماری فرضیه دوم مطابق با نتیجه پژوهش‌های آی‌بادین و همکاران (۲۰۱۲)، بمبی و همکاران (۲۰۱۳) و مونا و آنیس (۲۰۱۳) و مغایر با نتیجه پژوهش‌های عزت و المصاری (۲۰۰۸)، افیفی (۲۰۰۹) و یاکوب و چی‌احمد (۲۰۱۲) است. نتیجه بیانگر این است که بین استقلال هیئت‌مدیره و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه معنادار وجود ندارد. یکی از دلایل احتمالی تأیید نشدن این فرضیه، نبود قانونی مشخص درباره وجود یک درصد حداقلی ثابت برای وجود مدیران غیرموظف در هیئت‌مدیره است. طبق پژوهش یاکوب و چی‌احمد (۲۰۱۲)، در کشور مالزی سیاستی درباره وجود یک درصد حداقلی ثابت برای وجود مدیران غیرموظف در هیئت‌مدیره وجود دارد. نتایج حاصل از آزمون آماری فرضیه سوم همسو با نتیجه پژوهش‌های افیفی (۲۰۰۹) و مونا و آنیس (۲۰۱۳) است. نتیجه بیانگر این است که بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنادار وجود دارد. یعنی، اگر بین سمت رئیس هیئت‌مدیره و مدیرعامل تفکیک وجود داشته باشد افشای اطلاعات به‌موقع و در نتیجه سبب انتشار به‌موقع گزارش‌های مالی می‌شود. نتایج حاصل از آزمون آماری فرضیه چهارم همسو با نتیجه پژوهش‌های العجمی (۲۰۰۸) و مونا و آنیس (۲۰۱۳) است. نتیجه بیانگر این است که بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی رابطه منفی و معنادار وجود دارد. هرچه سرمایه شرکت در دست تعداد سرمایه‌گذاران کم‌تری باشد (تمرکز مالکیت شرکت در سطح بالاتری باشد)، در نتیجه، شرکت بیشتر تحت فشار است و این خود موجب انتشار به‌موقع گزارش‌های مالی می‌شود.

با توجه به تأیید فرضیه سوم پژوهش مبنی بر وجود رابطه معنادار بین دوگانگی نقش مدیرعامل و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، پیشنهاد می‌شود به منظور کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، وظایف مدیرعاملی و ریاست هیئت‌مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به دو

نفر واگذار شود و از واگذاری این دو مسئولیت به شخص واحد خودداری شود.

با توجه به تأیید فرضیه چهارم پژوهش مبنی بر وجود رابطه معنادار بین تمرکز مالکیت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، به مدیران شرکت‌ها توصیه می‌شود برای کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت‌های خود به سیاست‌های مبنی بر تمرکز مالکیت توجه بیشتری کنند. به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی خود به بررسی موضوعاتی از قبیل تأثیر توانایی حرفه‌ای و یا تجربه افراد هیئت مدیره بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی، رابطه بین حاکمیت شرکتی و تأخیر در گزارش حسابرسی در شرکت‌های خانوادگی و غیرخانوادگی و رابطه بین حاکمیت شرکتی و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی با استفاده از رابطه‌های غیرخطی بپردازند. همچنین، انجام پژوهشی در خصوص مقایسه تطبیقی رابطه بین حاکمیت شرکتی و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی بازار سرمایه ایران و سایر کشورها نیز پیشنهاد می‌شود.

یادداشت‌ها

1. Faithfully	2. Vuko
3. Cular	4. Jaggi
5. Tsui	6. Owusu-Ansah
7. Afify	8. Finance Purchasing
9. Jensen	10. Meckling
11. Fama	12. Contractual Arrangements
13. External Monitoring	14. Imhoff
15. McGee	16. Yuan
17. Ho	18. Wong
19. O'Sullivan	20. Salleh et al.
21. Cohen et al.	22. Integrity
23. Lawal	24. Wu et al.
25. Mohamad-Nor et al.	26. Peel
27. Clatworthy	28. LaPorta
29. Arens et al.	30. Bamber et al.
31. Abdelsalam	32. Street
33. Ashton et al.	34. Well-Timed
35. Gregory	36. VanHorn
37. Leventis	38. Emerging Markets
39. Al-Ajmi	40. Ezat
41. El-Masry	42. Ibadin et al.
43. Yaacob	44. Che-Ahmad
45. Bemby et al.	46. Mounav
47. Anis	48. Apadore

49. Noor	50. Shukeri
51. Islam	52. Abidin
53. Ahmad-Zaluki	54. Alkhatib
55. Marji	56. Tazik
57. Mohamed	

منابع

- آقای، محمدعلی و چالاکی، پری (۱۳۸۸)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *تحقیقات حسابداری و حسابرسی (تحقیقات حسابداری سابق)*، شماره ۴، صص ۲۴-۲.
- آیین‌نامه نظام راهبری شرکتی (۱۳۸۶)
- ابراهیمی کردلر، علی و اعرابی، محمدجواد (۱۳۸۹)، تمرکز مالکیت و کیفیت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *پژوهش‌های حسابداری مالی*، سال دوم، شماره ۲، تابستان، صص ۹۵-۱۱۰.
- احمدپور، احمد و کاشانی‌پور، محمد و شجاعی، محمدرضا (۱۳۸۹)، بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی و کیفیت حسابرسی بر هزینه تامین مالی از طریق بدهی (استقراض)، *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، دوره ۱۷، شماره ۶۲، زمستان، صص ۳۲-۱۷.
- اعتمادی، حسین و یارمحمدی، اکرم (۱۳۸۲)، بررسی عوامل مؤثر بر گزارشگری میان‌دوره‌ای به موقع در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره نوزدهم، شماره دوم، بهار (پیاپی ۳۸)، صص ۸۷-۹۹.
- حساس یگانه، یحیی و شعری، صابر و خسرونژاد، سیدحسین (۱۳۸۷)، رابطه سازوکارهای حاکمیت شرکتی، نسبت بدهی‌ها، اندازه شرکت با مدیریت سود. *مطالعات حسابداری*، شماره ۲۴، زمستان، صص ۱۱۵-۷۹.
- حقیقت، حمید و علوی، سیدمصطفی (۱۳۹۲)، بررسی رابطه بین شفافیت سود حسابداری و بازده غیرعادی سهام در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *پژوهش‌های حسابداری مالی*، سال پنجم، شماره اول، شماره پیاپی (۱۵)، بهار، صص ۱۲-۱.
- خواجوی، شکراله و منفردمه‌ارلوئی، محمد (۱۳۹۰)، سازوکارهای داخلی و خارجی نظام راهبری شرکتی و خط‌مشی پرداخت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق

بهادار تهران، بورس/اوراق بهادار، سال چهارم، شماره ۱۵، پاییز، صص ۱۶۰-۱۴۵.
عباس زاده، محمدرضا و منظرزاده، هاشم (۱۳۹۰)، بررسی احتمال صدور گزارش مقبول حسابرسی مستقل با استفاده از خصوصیات هیئت مدیره شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره هجدهم، شماره ۶۳، بهار، صص ۹۵-۱۱۲.

علوی طبری، سیدحسین و عارف منش، زهره (۱۳۹۲)، بررسی رابطه تخصص صنعت حسابرس و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری، سال چهارم، شماره ۱۴، پاییز، صص ۲۶-۷.
مقدم، عبدالکریم و مؤمنی یانسی، ابوالفضل (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر برخی ویژگی های نظام راهبری شرکت بر تصمیم های ساختار سرمایه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۹، شماره ۲، تابستان، صص ۱۳۶-۱۲۳.
مهدوی، غلامحسین و جمالیان پور، مظفر (۱۳۸۹)، بررسی عوامل مؤثر بر سرعت گزارشگری مالی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش های حسابداری مالی، سال دوم، شماره چهارم، شماره پیاپی (۶)، زمستان، صص ۸۹-۱۰۸.
نمازی، محمد (مترجم) (۱۳۸۹)، پژوهش های تجربی در حسابداری: دیدگاه روش شناختی، چاپ دوم، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.

Abdelsalam, O. H. & Street, D. L. (2007). Corporate governance and the timeliness of corporate internet reporting by UK listed companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 16, Issue. 2, pp. 111-130.

Abidin, S. & Ahmad-Zaluki, N. A. (2012). Auditor industry specialism and reporting timeliness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 65, pp. 873-878.

Al-Ajmi, J. (2008). Audit and reporting delays: evidence from an emerging market. *Advances in Accounting*, Vol. 24, Issue. 2, pp. 217-226.

Alkhatib, K. & Marji, Q. (2012). Audit reports timeliness: empirical evidence from Jordan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 62, pp. 1342-1349.

Afify, H. A. E. (2009). Determinants of audit report lag: does implementing corporate governance have any impact? Empirical evidence from egypt. *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 10, Issue. 1, pp. 56-86.

Arens, A., Elder, R & M. Beasley (2013). Auditing and assurance

- services: an integrated approach, 15th edition, Boston: Pearson.
- Apadore, K & Noor, M. M. (2013). Determinants of audit report lag and corporate governance in malaysia. *International Journal of Business and Management*, Vol. 8, No. 15, pp. 151-163.
- Ashton, R. H., Willingham, J. J & R. K. Elliott (1987). An empirical analysis of audit delay. *Journal of Accounting Research*, Vol. 25, No. 2, pp. 275-292.
- Bamber, E. M.; Bamber, L. S.; & M. P. Schoderbek (1993). Audit structure and other determinants of audit report lag an empirical analysis. *Auditing a Journal of Practice and Theory*, Vol. 12, No. 1, pp. 1-23.
- Bemby, B., Mukhtaruddin, A & I. Mursidi (2013). Good corporate governance (GCG) mechanism and audit delay: An empirical study on Companies Listed in Indonesia Stock Exchange (IDX) in the Period of 2009-2011. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, Vol. 9, No. 11, pp. 1454-1468.
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G & A. M. Wright (2002). Corporate governance and the audit process. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 19, Issue. 4, pp. 573-594.
- Ezat, A & El-Masry, A. (2008). The impact of corporate governance on timeliness of corporate internet reporting by Egyptian listed Companies. *Managerial Finance*, Vol. 34, No. 12, pp. 848-867.
- Fama, E. F. & Jensen, M. C. (1983). Separation of ownership and control. *Journal of Law and Economics*, Vol. 26, No. 2, pp. 301-325.
- Gregory, R. H & VanHorn, R. L. (1963). Automatic data-processing systems: principles and procedures. Belmont, 2nd edition, San Francisco: Wadsworth Publishing Company.
- Ho, S. & Wong, K. (2001). A study of relationship between corporate governance structures and extent of voluntary disclosure. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 10, Issue. 2, pp. 139-156.
- Ibadin, I. M., Izedonmi, F. & P. O. Ibadin (2012). The association between selected corporate governance attributes, company attributes and timeliness of financial reporting in nigeria. *Research Journal of Finance and Accounting*, Vol. 3, No. 9, pp. 137-144.
- Imhoff, E. A. (2003). Accounting quality, auditing, and corporate governance. *Accounting Horizons*, Vol. 17, pp. 117-128.
- Jaggi, B. & Tsui, J. (1999). Determinants of audit report lag: further evidence from Hong Kong. *Accounting and Business Research*, Vol. 30, Issue. 1, pp. 17-28.
- Jensen, M. C. (1993). The modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems. *The Journal of Finance*, Vol.

- 48, No. 3, pp. 831-880.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, Issue. 4, pp. 305-360.
- LaPorta, R., Lopez-De-Silanes, F., Shleifer, A., & R. W. Vishny (2002). Investor protection and corporate valuation. *The Journal of Finance*, Vol. 57, No. 3, pp. 1147-1170.
- Lawal, B. (2012). Board dynamics and corporate performance: review of literature, and empirical challenges. *International Journal of Economics and Finance*, Vol. 4, No.1, pp. 22-35.
- Leventis, S., Weetman, P. & C. Caramanis (2005). Determinants of audit report lag: Some evidence from the Athens Stock Exchange. *International Journal of Auditing*, Vol. 9, Issue. 1, pp. 45-58.
- McGee, R. W. & Yuan, X. (2009). Corporate governance and the timeliness of financial reporting: an empirical study of China. *International Journal of Business, Accounting and Finance*, Vol. 3, No. 1, pp. 19-27.
- Mohamad-Nor, M. N., Shafie, R., & W. N. Wan-Hussin (2010). Corporate governance and audit report lag in Malaysia. *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, Vol. 6, No. 2, pp. 57-84.
- Mouna, A. & Anis, J. (2013). Financial reporting delay and investors behavior: evidence from Tunisia. *International Journal of Management and Business Research*, Vol. 3, No. 1, pp. 57-67.
- O'Sullivan, N. (2000). The Impact of board composition and ownership on audit quality: evidence from large UK companies. *The British Accounting Review*, Vol. 32, Issue. 4, pp. 397-414.
- Owusu-Ansah, S. (2000). Timeliness of corporate financial reporting in emerging capital markets: empirical evidence from the Zimbabwe Stock Exchange. *Accounting and Business Research*, Vol. 30, Issue. 3, pp. 241-254.
- Owusu-Ansah, S. & S. Leventis (2006). Timeliness of corporate annual financial reporting in Greece, *European Accounting Review*, Vol. 15, pp. 273-287.
- Peel, M. J. & Clatworthy, M. A. (2001). The relationship between governance structure and audit fees preCadbury: some empirical findings. *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 9, Issue. 4, pp. 286-297.
- Salleh, Z., Steward, J., & S. Manson (2006). The impact of board composition and ethnicity on audit quality: evidence from Malaysian Companies. *Malaysian Accounting Review*, Vol. 5, No. 2, pp. 61-83.

- Shukeri, S. N. & Islam, M. A. (2012). The determinants of audit timeliness: evidence from Malaysia. *Journal of Applied Sciences Research*, Vol. 8, Issue. 7, pp. 3314-3322.
- Tazik, H. & Mohamed, Z. M. (2014). Accounting information system effectiveness, foreign ownership and timeliness of corporate financial report. Proceedings of 5th Asia-Pacific Business Research Conference 17-18 February, 2014, Hotel Istana, Kuala Lumpur, Malaysia. http://www.wbiworldconpro.com/uploads/malaysia-conference-2014/accounting/1392180388_116-Hasan.pdf. [4 Apr. 2014].
- Wu, C.; Wu, C.; & V. W. Liu (2008). Release timing of annual reports and board characteristics. Retrieved from www.bm.nsysu.edu.tw/.../the%20release%20timing%20full%20text.pdf. [15 Apr. 2014].
- Yaacob, N. M. & Che-Ahmad, A. (2012). Adoption of IFRS 138 and audit delay in Malaysia. *International Journal of Economics and Finance*, Vol. 4, No. 1, pp. 167- 176.
- Vuko, T. & Cular, M. (2014). Finding determinants of audit delay by pooled OLS regression analysis. *Croatian Operational Research Review*, Vol. 5, pp. 81-91.

